

PASTOR BONUS

my Kurii Rzym., zainicjowanej przez pap. Pawła VI konstytucją apost. *Regimini Ecclesiae Universae* z 15 VIII 1967 (AAS 59(1967) 885-928) w celu przystosowania dykasteriów i urzędów Kurii Rzym. do ich udziału w zarządzaniu Kościołem powsz., weryfikacja ich kształtu prawnego i wykorzystanie dotychczasowych doświadczeń w działalności Kościołów partyk., odnowa prawa kan. wprowadzona przez KPK z 1983 i promulgowanie → *Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich* (1990); P.b. zawiera też część normatywną, w której omówiono zadania i strukturę Kurii Rzym., jej dykasterie, a także obowiązujące procedury, specjalne normy dotyczące sposobu załatwiania spraw w Kurii Rzym. (*Ordo servandus*); określono również zadania najważniejszych instytucji centr. (→ Papieski Sekretariat Stanu, → kongregacje Kurii Rzymskiej, → Penitencjaria Apostolska, → Sygnatura Apostolska, → Rota Rzymska, → papieskie rady, → Kamera Apostolska); P.b. zawiera również przepisy dotyczące Administracji Patrymonium Stolicy Apost., Prefektury Spraw Ekon. Stolicy Apost. oraz pozostałych organów Kurii Rzym. (Prefektura Domu Pap., Adwokaci, Tajne Archiwum Wat., Apost. Biblioteka Wat., Pap. Akademia Nauk, Drukarnia Wat., Wat. Księgarnia Wydawnicza, dzienniki, tygodniki, → „Osservatore Romano”, Radio Wat., Wat. Centrum Telewizyjne, → Fabrica sancti Petri) i Urzęd. Wat. Dobroczynności Apostolskiej.

Commento alla P.b. e alle norme sussidiarie della Curia Romana, CV 2003; *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, Lb 2006, 217-257.

Elżbieta Wilemska

PASTORELLA, wokalnie-instrumentalny utwór muz. tematycznie związany z okresem → Bożego Narodzenia, wykorzystujący liturg. (np. *proprium missae*, oficjum brewiarzowe), poetycki bądź swobodny (najczęściej o lud. charakterze) tekst łac. lub pol. (niekiedy oba równocześnie), oparty gł. na melodiach → kołęd i → pastorałek; genezy p. należy doszukiwać się w średniow. udratyzowanych przedstawieniach bożonarodzeniowych, popularnym zwyczajem kołędowania oraz tekstach liturg., zwł. zaś w ewangelicznym opisie narodzenia Jezusa Chrystusa (Łk 2,1-20).

Gatunek p. powstał w okresie baroku, w nurcie rozkwitu pobożności lud.; tekst i muzyka nawiązują z jednej strony do idiomu pastoralności, który ma swoje źródło w antycznym świecie arkadyjskich pasterzy, z drugiej zaś odwołują się do tradycji muzyki lud., ze szczególnym uwzględnieniem twórczości kołędowo-pastorałkowej; różna była także funkcja tych utworów; opracowania tekstów liturg. mogły być wykonywane również poza liturgią (np. w ramach widowisk jasełkowych), zaś miejsce liturg. gradułów i ofertoriów od poł. XVIII w. coraz częściej zajmowały różnego rodzaju p., nawet typowo pasterskie z tekstami w językach nar.; w wyniku tych procesów w bożonarodzeniowej liturgii najwcześniej pojawiły się wpływy muzyki lud., przyczyniając się do jej sekularyzacji.

W kompozycjach tego nurtu istnieje duże zróżnicowanie rozmiarów, struktur formalnych, a także poziomu artyst.; na zespół wykonawczy składa się najczęściej 1-4 głosów wokalnych z towarzyszeniem 2 skrzypiec i *basso continuo*, które są wzbogacane o 2 *clarini* lub *corni*, często wykorzystywane jest też instrumentarium lud. (np. *tuba pastoralis*). Zachowany repertuar, gł. XVIII-wieczny, reprezentują utwory od prostych, 1-częściowych form pieśniowych przez bardziej rozbudowane arie i motety aż po ukształtowania kantatowe; utwory tego rodzaju były popularne szczeg. w środowiskach klasztornych i wiejskich na terenach Austrii, Czech, pd. Niemiec (gł. Bawarii), Polski i Słowacji; za pierwszą pol. p. uważa się *Motetto de Nativitate Domini „Gloria in excelsis Deo”* (1704) S.S. Szarzyńskiego; najwcześniejszy źródł p. zachowało się w archiwach kośc. Gidli, Gniezna, Mogiły, Sandomierza, a zwł. klasztoru na Jasnej Górze, gdzie na wyróżnienie zasługują p. J. Koberkowicza, F. Perneckhera i F. Gotschalka.

G.A. Chew, *The Christmas P. in Austria, Bohemia and Moravia and Its Antecedents*, Mch 1968; *P. staropolskie na zespoły wokalnie-instrumentalne I*,

ŻHMP 12, Kr 1968; O. Biba, *Süddeutsche Weihnachtsmusik*, MusSacr 97(1977) 411-422; H. Jung, *Die P. Studien zur Geschichte eines musikalischen Topos*, Bn 1980; J. Berkovec, *Ceské p.*, Pr 1987; W. Marchwica, *P. ze zbiorów gidelskich*, Muz 35(1990) z. 2, 65-81; tenże, *Tradycje p. polskich*, StCl 11(1991) 230-242; H. Loos, *Weihnachten in der Musik. Grundzüge der Geschichte weihnachtlicher Musik*, Bo 1992; G. Chew, *The Austrian P. and the „Stylus Rusticanus”*, *Comic and Pastoral Elements in Austrian Music 1750-1800*, w: *Music in Eighteenth-Century Austria*, C 1996, 133-194; R. Pośpiech, *Bożonarodzeniowa muzyka na Jasnej Górze w XVIII i XIX wieku*, Op 2000; tenże, *Wpływ pobożności ludowej na wielogłosową twórczość Bożego Narodzenia*, w: *Pobożność ludowa w życiu liturgiczno-religijnym i w kulturze*, Op 2004, 231-239.

Remigiusz Pośpiech

„**PASTORES**”, kwartalnik poświęcony formacji kapł., wydawany od 1998 w Warszawie z inicjatywy Szkoły Formacji Ojców Duch. oraz Szkoły Formacji Wychowawców Seminarzystów pod honor. patronatem Komisji Episkopatu Polski do spraw Duchowieństwa. Pierwszym red. naczelnym był J. Augustyn SJ, a obecnie jest nim ks. M. Cholewa; pismo stanowi odpowiedź na wezwanie adhortacji pap. Jana Pawła II *Pastores dabo vobis* do formacji ludzkiej i duchowej kapłanów; tematyczne numery adresowane są do osób duch. i konsekrowanych, alumnów, katechetów oraz świeckich związanych z realizacją tego zadania; przy czasopiśmie wydawana jest seria Biblioteka Pastores.

J. Augustyn, *Od Redakcji*, Past 1(1998) 9-12.

Wojciech Węcowski

PASTORES DABO VOBIS, adhortacja pap. Jana Pawła II o formacji kapł. z 25 III 1992 (AAS 84(1992) 657-804; tekst pol.: *Posynodalna adhortacja apostolska „P.d.v.” Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, CV 1992; OsRomPol 13(1992) z. 3-4; *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kr 1996, 407-538; *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kr 2006, I 525-697; Jan Paweł II *Dzieła zebrane*, Kr 2006, II 325-417), oparta na nauczaniu VIII Zwyczajnego Zgromadzenia Gen. Synodu Biskupów, obradującego 30 IX – 28 X 1990.

P.d.v. kontynuuje temat formacji kapł. podjęty przez dokumenty Soboru Wat. II (zwł. *Gaudium et spes*, *Optatum totius i Presbyterorum ordinis*) oraz teksty Kongr. do Spraw Wychowania Kat. (Seminarium i Instytutów Nauk.) *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (AAS 62(1970) 321-384) i *O formacji do celibatu kapłańskiego* (CV 1974), będące owocem obrad I oraz II Zwyczajnego Zgromadzenia Gen. Synodu Biskupów z 1967 i 1971; składa się ze wstępu, 6 rozdziałów i zakończenia; jej gł. treść dotyczy: 1° formacji kapł. wobec wyzwań schyłku II i nadchodzącego III tysiąclecia, 2° natury i misji kapłaństwa służebnego, 3° życia duchowego kapłana, 4° powołania kapł. w duszpasterstwie Kościoła, 5° formacji kandydatów do kapłaństwa, 6° tzw. formacji stałej kapłanów; dokument akcentuje → kapłańską formację jako proces samowychowania, inicjowanego przez Ducha Świętego, który upodabnia formowanego „do Jezusa Chrystusa Dobrego Pasterza i kształtuje na Jego wzór”, zaś „kandydat do kapłaństwa w sposób najbardziej radykalny potwierdza swą wolność, gdy pozwala się formować Duchowi Świętemu” (art. 69); wskazuje przy tym na znaczenie → kierownictwa duchowego (pojmowanego indywidualnie lub zbiorowo) dla kandydatów do kapłaństwa oraz wszystkich wiernych dążących do → doskonałości (III).

Treścią P.d.v. jest posługa kapł. współcześnie, uwzględniająca aktualnie zachodzące zmiany; z perspektywy realizacji przez kapłana funkcji pasterskiej papież opisuje sytuację Kościoła i świata, zdominowaną przez racjonalizm, indywidualizm i egzystencjalny ateizm; zaznacza przedmiotowe podejście do seksu oraz postępujący rozpad małżeństwa i rodziny; w życiu członków Kościoła ujawnia m.in. ignorancję rel., subiektywizm wiary, brak akceptacji orzeczeń → Nauczycielskiego Urzędu Kościoła czy niepełną przynależność eklezjalną; wg niego współcz. młodzieży zagraża szczeg. konsump-

cyjny i hedonistyczny styl życia, wypaczone pojmowanie wolności oraz niechęć do ofiary i poświęcenia; mimo tych zagrożeń wielu młodych ludzi szuka jednak sensu życia, wartości mor. i rel. oraz pozytywnie odpowiada na głos powołania Bożego.

P.d.v. akcentuje naturę i tożsamość kapł.; prezentuje ją w perspektywie trynitarno-chrystopologicznej i eklezjalnej; ich źródłem jest miłość Boga Ojca, z której wypływa dar kapłaństwa; kapłan jest powołany przez Ojca za pośrednictwem Jezusa Chrystusa, będącego dla niego wzorem jako Głowa i Pasterz; to Dobry Pasterz potrzebuje presbiterów, aby spełniali wśród wiernych posługę pasterską w Jego owczarni (zwl. jedności), którą jest Kościół; ich kapłaństwo służebne (sakramentalne) pomaga w urzeczywistnieniu kapłaństwa wspólnego (powsz.).

Wg P.d.v. istnieje harmonia między sprawowaniem funkcji kapł. a własnym poświęceniem; Duch Święty, który poświęca ludzi za pośrednictwem presbitera, prowadzi do poświęcenia także samego kapłana; doskonalenie miłości pasterskiej (uświęcenie) następuje przez pogłębianie zjednoczenia presbitera z Jezusem Chrystusem; dokonuje się to przez właściwe sprawowanie sakramentów oraz korzystanie z nich (zwl. z sakramentu pokuty i pojednania).

Omawiając formację osób powołanych do kapłaństwa, P.d.v. wskazuje na jej ewangelijne korzenie; podkreśla też warunek dopuszczania do kapłaństwa tylko tych, którzy otrzymali dar powołania i zostali dobrze uformowani; opisuje również potrzebę gruntownej formacji ludzkiej (traktuje ją jako fundamentalną), duchowej, intelektualnej i duszpast.; dobra formacja wiąże się z odpowiednimi środowiskami formacyjnymi (zwl. wyższe seminaria duch. i zak. domy formacyjne), które winny być „przede wszystkim pewną przestrzenią duchową, drogą życia, środowiskiem sprzyjającym takiemu procesowi formacyjnemu, dzięki któremu człowiek powołany przez Boga do kapłaństwa może się stać, mocą sakramentu święceń, żywym obrazem Jezusa Chrystusa Głowy i Pasterza Kościoła” (art. 42). Niezbędnym elementem formacji kapł. jest tzw. formacja stała (→ permanentna formacja), która potrzebna jest w całym życiu presbitera i stanowi ważny środek budowania jedności Kościoła lokalnego.

Gli operatori pastorali del pellegrinaggio. Alla luce di „P.d.v.”, Casale Monferrato 1994; F. Luong van Tri, *Priestly Loneliness is for Loving. A Study of Priestly Relationships in the Light of „P.d.v.” of John Paul II*, R 1994; „P.d.v.”, *Symposium. Posynodalna adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, Kr 1994; *Sacerdoti per la nuova evangelizzazione. Studi sull'esortazione apostolica „P.d.v.” di Giovanni Paolo II*, R 1994; T. Stenico, *Il presbitero. Vita e ministero. Sinossi*, „P.d.v.”, „Presbyterorum ordinis”, „Optatum totius”, „Ultimis temporibus”, „Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri”; CV 1995; M. Baláz, *Il rapporto „Vescovo-presbiteri” dal Concilio Vaticano II (1962-65) all'esortazione postsinodale „P.d.v.”* (1992), R 1996; J. Bramorski, *La formazione sacerdotale nella prospettiva dell'amore-dono (alla luce della „P.d.v.”)*, R 1998; T. Galis, *Permanently formacja kňazov vo svetle „P.d.v.”*, Banská Bystrica 1998; Sh.A. Chembakassery, *The Christ – Centred Priest. A Study on the Ministerial Priesthood as Character, Representation, Image and Part of Christ in the Context of the Teachings of Presbyterorum Ordinis and Pastores „P.d.v.”*, R 2001; T. Costello, *Forming a Priestly Identity. Anthropology of Priestly Formation in the Documents of the VIII Synod of Bishops and the Apostolic Exhortation „P.d.v.”*, R 2002; S. Piórkowski, *Dar i łaska powołania. Refleksje nad darem powołania w świetle adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „P.d.v.”*, Op 2003; E. Grasso, *Prêtre en Afrique. Les sources trinitaires de son identité selon l'exhortation apostolique „P.d.v.”*, Mbalmayo 2005; B.S. Fernando, *Priestly Formation with Church in Sri Lanka in the Light of „P.d.v.”*, *The Post-Synodal Apostolic Exhortation of Pope John Paul II on Priestly Formation*, Negombo 2006; P. Grzechnik, *Wychowanie do życia w celibacie jako wychowanie do prawdziwej i odpowiedzialnej miłości w świetle „P.d.v.” Jana Pawła II*, Lb 2006 (mpsArKUL); S. Nagy, *Wstęp do adhortacji apostolskich Jana Pawła II*, w: Jan Paweł II, *Dziela zebrane*, Kr 2006, II 9-10; E. Staniek, *Wstęp do adhortacji „P.d.v.”*, tamże 321-324; J. Międzybrodzki, *Duchowość kapłana w nauczaniu Jana Pawła II*, Ka 2007 (bibliogr.); J.J. Puthenveetil, *A Study on „P.d.v.”* (nn. 21-23), *Towards a Pastoral Promotion of Human Dignity and Human Rights*, R 2008; J. Nowacki, *Miłość w formacji kapłańskiej na podstawie adhortacji apostolskiej „P.d.v.” Jana Pawła II*, Lb 2009 (mpsArKUL); A.M. Nyakangi, *An Ongoing Formation for the Clergy, a Pastoral Reflection in Connection to Kenya, in the Light of the Post Synodal Apostolic Exhortation „P.d.v.”* (nos. 70-82), R 2009.

Stanisław Józef Koza

PASTORIUS JOACHIM, **Joachim ab Hirtenberg**, ur. ok. 1610-11 w Głogowie, zm. 26 XII 1681 we Fromborku, historyk, pisarz, lekarz, pedagog i dyplomata.

Pochodził z ewang. rodziny mieszczańskiej (jego ojciec Hirten był pastorem w Głogowie); na niem. uniwersytetach w Lipsku i Halle studiował filozofię, historię i retorykę; od 1636 teologię w Lejdzie (w aktach uniw. wymieniany jako Joachim Hirthenius Polonus), od 1638 prawo w Orleanie, a od 1639 w Paryżu podjął studia pedagog.; od 1641 studiował medycynę w Lejdzie, gdzie uzyskał doktorat; podczas studiów zagr. za pośrednictwem M. Ruara zetknął się z doktryną ariańską i został zwolennikiem socynianizmu (→ socynianie); przed 1643 zamieszkał w Poznaniu, gdzie poznał J.A. → Komenskiego, pod którego wpływem podjął próbę opracowania zarysu organizacji szkoły elementarnej i średniej oraz metod nauczania; 1646-48 przebywał na Wołyniu jako lekarz rodziny Sieniutów, uczestnicząc w rel. życiu arian; praktykę lekarską łączył z pracą dydaktyczną (od 1651 w charakterze prof. historii, od 1652 rektora elbląskiego gimnazjum, od 1655 wykładowcy Gimnazjum Akademickiego w Gdańsku) i pisarską; dzięki protekcji abpa gnieźn. W. Leszczyńskiego 1649 został sekretarzem i nadwornym historiografem króla Jana II Kazimierza; 1655 uczestniczył w rozmowach z królem szwedz. Karolem X Gustawem w Sztokholmie, 1657 był członkiem delegacji pol. w królewskich rokowaniach z elektorem brandenburskim Fryderykiem Wilhelmem, a 1659-60 komisarzem i sekretarzem król. w pertraktacjach pokojowych w Oliwie; w poglądach rel. stopniowo zbliżał się do katolicyzmu, a po śmierci żony (1675) przyjął święcenia kapł.; 1676 otrzymał probostwo w Tczewie, od 1678 był prob. oraz dziekanem w Gdańsku, pełnił funkcję oficjała i gen. wikariusza na Pomorze i Gdańsk, a także kantora warm. kapituły katedralnej; za zasługi dla kraju został nobilitowany 1662 i uzyskał przydomek ab Hirtenberg.

P. był prozaikiem i poetą tworzącym gł. w języku łac., rzadziej niem.; wydał wiersze w zbiorach *Sylvarum pars prima* (Gd 1656) oraz *Sylvarum pars secunda* (Gd 1657); jest autorem zarysu historii Polski *Florus Polonicus seu Polonicae historiae epitome nova* (Lei 1641); dzieło to zalecane w szkołach pijarskich (m.in. przez S. Konarskiego), wielokrotnie wznawiane w XVII w., stało się podstawą nauczania dziejów ojczystych; P. wzorował się na Florusie i historii rzym.; pochodzenie narodu pol. wywodził od szczepu Sarmatów, a tę kwestię przedstawił w *De originibus Sarmaticis* (Gd 1685); problemem militarnym poświęcił pracę *Bellum Scythio – Cosacicum* (Gd 1652, 1665³); wersja rozszerzona pt. *Historiae Polonae plenioris partes due I*, Gd 1680; I-II, 1683-85); zagadnienia pokoju rel. przedstawił w traktacie *De causis et remediis dissidiorum* (Drażew 1646), zaprezentowanym na synodzie ariańskim w Drażewie na Wołyniu; do jego ważniejszych prac pedagog. należą opracowania dotyczące dydaktyki historii i języka łac., m.in.: *De recte instituendo eloquentiae latine studio* (Elbląg 1650), *De dignitate historiae* (Elbląg 1651), *De conservanda literarum gloria* (Elbląg 1653), *De iuventutis instituendae ratione Diatribae* (Elbląg 1653) oraz *Palestra nobilium* (Elbląg 1654).

W swoich dziełach P. dużo miejsca poświęcił etyce społ.; opracował m.in. podręcznik etyki *Character virtutum* (Gd 1653), w którym zajął się pojęciem cnót (w tym moralno-obywatelskich), ludzkiej ułomności oraz zagadnieniem dobrych obyczajów i podkreślał rel.-społ. aspekty wychowania; rodzaje cnót omówił również w rozprawie *Stella aurea seu fax natura stellarum accensa* (Je 1656).

P. Czapelewski, *Wykaz oficjałów gdańskich i pomorskich od 1467-1824 r.*, To 1924, 77-79; L. Chmaj, *Sługacy wśród braci polskich*, Ka 1936, 37-38; E. Kurdybacha, *Z dziejów pedagogiki ariańskiej*, Wwa 1958, 130-155; *Indeks biograficzny*, HNP VI 499-501; L. Mokrzecki, PSB XXV 261-265; J. Jasiński, *Słownik historyków polskich*, Wwa 1994, 393-394; L. Mokrzecki, SBPN III 390-392; M.R. Górniak, EZG z. 33, 13-14; K. Bartkiewicz, *Ludzie Środkowego Nadodrza. Wybrane szkice biograficzne (XII-XX wiek)*, Zielona Góra 1998, 149-151; T. Banaś, SPŚ I 103-107.

Marek Robert Górniak